

Horváth András¹

Szabhat-e egy királyság a másikkal törvényt?

–

Horvát-magyar közjogi viták 1790-1848 között²

Absztrakt

A tanulmány az 1790 és 1848 közötti horvát-magyar közjogi vitákkal foglalkozik. A horvát-magyar kapcsolatok az államközösség 1102. évi létrejöttétől a 18. század közepéig többnyire békések voltak. A 18. század második felére Horvát-Szlavónország korábbi önállóságának jelentős részét Bécs elvonta, ami arra készítette a horvát nemességet, hogy a szövetségre lépjen a magyar elittel. Az 1790-91-es országgyűlés azonban a várt szövetség helyett a horvát-magyar kapcsolatok első komolyabb feszültségeit eredményezte és az országgyűlésen felmerült viták a 19. század első felében is tovább folytatódtak. Horvát-Szlavónország ellenezte a Magyar Királyság egyre erősödő központosító törekvéseit, ehelyett a történelmi alkotmány alapjain nyugvó, egyenlő státuszt szorgalmazott. A legfontosabb viták a horvát és magyar nyelv Horvát-Szlavónországon belüli státuszáról, a vallásgyakorlási jogokról – ezen belül is a horvát-szlavónországi protestánsok jogairól – és Alsó-Szlavónia és Fiume hovatartozásáról szóltak. Az addig hivatalos latin nyelv magyarral való felváltásának szorgalmazása azt az aggodalmat keltette a horvátok körében, hogy országukat a közeljövőben Magyarország bekebelezheti. A horvát-magyar kapcsolatok romlása oda vezetett, hogy Horvát-Szlavónország az 1848–49-es szabadságharc során az osztrák oldalt támogatta, ami az államszövetség kilencszáz éves történetének az első és egyetlen fegyveres konfliktusa volt.

Kulcsszavak: horvát-magyar kapcsolatok, reformkor, Horvát-Szlavónország, alkotmánytörténet, nemzetiségpolitika, autonómia, nacionalizmus

Abstract

The study deals with the Croatian-Hungarian public law disputes between 1790 and 1848. Following the establishment of the Croatian-Hungarian state union in 1102, the relationship remained largely peaceful until the late 18th century. By the second half of the 18th century Croatia-Slavonia lost much of its former autonomy to Vienna, which prompted the Croatian nobility to seek alliance with the Hungarian elite. However, instead of the expected alliance, the 1790-91 Hungarian Diet resulted in the first major tensions between the two nations and the disputes emerging on the Diet continued on throughout the first half of the 19th century. Croatia-Slavonia opposed the growing centralization efforts of Hungary, advocating for an equal status based on principles of the historic constitution. Key conflicts included debates over the status of the Hungarian and Croatian languages within Croatia-Slavonia, religious rights - namely the rights of Protestants in Croatia-Slavonia - and territorial debates concerning Lower Slavonia and Fiume (Rijeka). The push for replacing Latin with Hungarian as the official language sparked concerns amongst Croatians that their country will be absorbed by Hungary in the near future. The deterioration of Hungarian-Croatian relations led to Croatia-Slavonia supporting the Austrian side during the Hungarian War of Independence in 1848-49, resulting

¹ Doktorandusz, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

² DOI 10.59558/jesz.2025.4.95

in the first and only Hungarian-Croatian armed conflict in the nine-century-long history of the state union.

Keywords: Croatian-Hungarian relations, Hungarian Era of Reforms, Croatia-Slavonia, constitutional history, minority policies, autonomy, nationalism

I. Bevezetés

A frank és bizánci uralom alól felszabadult Horvátország 925-ben vált önálló királysággá,³ majd Szent László és Könyves Kálmán Árpád-házi királyok rokoni kapcsolataikra hivatkozva foglalták el a horvát trónt a horvát nemzeti uralkodóház, a Trpimirović-ház kihalását követően. Könyves Kálmánt 1102-ben koronázták horvát királlyá, amivel létrejött az a magyar-horvát államközösség, amely több, mint 800 éven keresztül, egészen az első világháború végéig fennállt.⁴ Ez az állami szimbiózis mindkét fél számára hasznos volt, a Magyar Királyság tengeri kijáráshoz jutott, míg a horvátok egy erős szövetségeshez jutottak a horvát államot fenyegető Velencével és később az Oszmán Birodalommal szemben. A horvát-magyar viszony közel hét évszázadon át, néhány vitás kérdést leszámítva kifejezetten békés volt. A két nemzet kapcsolatában a fordulópontot az 1790-91-es országgyűlés jelentette. Az országgyűlésen felmerült – különösképpen a két ország kapcsolatát, a nyelvkérdést, valamint az ország területét érintő – viták jelentős mértékben meghatározták a következő évtizedek hangulatát és jelentősen hozzájárultak a két nemzet közötti kapcsolatok megromlásához, amely a két korábbi „testvérnemzet” 1848-49-es, fegyveres összecsapásában csúcspontot ért el. Tanulmányomban ezt, az az 1790-91-es országgyűléstől az 1848-as forradalom hajnaláig tartó időszakot vizsgálom.

II. A horvát-magyar közjogi viszony a 18. század végéig

A két ország viszonya kezdetben leginkább a perszónalunio fogalmának felelt meg.⁵ Ez abban mutatkozott meg, hogy a horvát nemesség saját rendi gyűlést szervezhetett, amely a sabor névre hallgatott, nem vezették be a vármegyerendszert, hanem megmaradt a zsupánságok (županije) rendszere, a magyar királyok nem szóltak bele a horvát nemesség belügyeibe és nem korlátozták kiváltságaikat. A királyt Horvátországban a horvát bán képviselte, akit az uralkodó nevezett ki és aki a magyar méltóságglajstromban kitüntetett helyet foglalt el a nádor és az erdélyi vajda mellett.⁶

A 15. századra szorosabbak lettek horvát-magyar kapcsolatok. A horvát nemességet a magyar nemesség részének tekintették, főrendjeik személyes meghívottjai lettek a magyar felsőtáblának, míg a horvát köznemesség és a szabad királyi városok az alsótáblára három követet delegálhattak, érdekeik képviselése érdekében.⁷ A sabor megmaradt fő jogalkotó szervnek, de a 18. századra az általa megalkotott törvények már nem mondhattak ellent a

³ Čepulo, Dalibor: Autonomy, dependence and modern reforms in Croatia-Slavonia 1848-1918, In Separation of powers and Parliamentarism, the past and the present, law, doctrine, practice, Sejm Publishing Office, Warsaw, 2007, 511. p.

⁴ Heka László: Horvátország parlamentarizmusa a kezdetektől napjainkig. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 2014, 4. évf. 1. szám, Szeged, 2014, 99. p.

⁵ Heka 2014: 99. p.

⁶ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2003., 84. p.

⁷ Mezey: i.m. 85. p.

magyar országgyűlés által elfogadott törvényeknek.⁸ A XVI. századtól kezdve a sabor tett javaslatot a királynak a bán személyére is.⁹ A Háromegy Királyság igazságszolgáltatása független volt a magyartól. Az igazságszolgáltatást a báni tábla végezte, ahonnan 1723-tól kezdve lehetett fellebbezni a magyar királyi curiához. A horvát kiváltságok közé tartozott az is, hogy hadiadót csak félarányban fizettek, valamint mentesek voltak a katonabeszállásolástól és egyéb hasonló terhektől. Horvát-Szlavónország területén polgárjoga csak a katolikusoknak volt, tehát csak ők birtokolhattak földet, viselhetek közhivatalt és lehettek a földesurak gazdatisztjei.¹⁰

Az első konfliktusok a magyar-horvát viszonyrendszerben a 17. század folyamán a katolikus egyházon belül keletkeztek, amikor az 1634. évi zágrábi egyházmegyei zsinaton több, az 1633. évi nagyszombati nemzeti zsinaton meghozott, álláspontjuk szerint a horvát-szlavónországi katolikus egyház jogait sértő határozatot kifogásoltak.¹¹ Már ekkor felmerült egyes egyházi gondolkodók körében (közülük kiemelendő Zaich János egykori pálos főperjel)¹² a horvát-magyar viszonyban a két ország egyenlősége alapján való újragondolása, de ezek a gondolatok egyelőre még nem terjedtek túl az egyház keretein.

Az első komolyabb világi ellentétet az a már említett, 1708. évi magyar országgyűlésen elfogadott törvény okozta, amely szerint a sabor által elfogadott törvények a jövőben már nem ellenkezhetnek a magyar törvényekkel. Válaszul 1712-ben a zágrábi törvényhozás elfogadta a horvát Pragmatica Sanctio-t, amely a Háromegy Királyság vonatkozásában a Magyar Királyság sorsától függetlenül tette lehetővé a Habsburg-ház nőága számára a trón öröklését.¹³ A horvát rendek hangsúlyozták, hogy ők nem Magyarországnak, hanem a magyar királynak vetették alá magukat, és mindezt szabad akaratukból tették. Az uralkodóhoz intézett feliratában a sabor kimondta, hogy *„mi saját akaratunkból fogadtuk el a magyar király uralmát. A királyukat addig fogjuk elismerni, amíg az Ausztria uralkodója lesz. (...) Nem vagyunk kötelesek Magyarországot követni, mivel szabadok vagyunk, nem pedig rabok.”*¹⁴ Bár a sabor határozata nem nyert szentesítést, annak mégis nagy hatása volt a későbbi Pragmatica Sanctio létrejöttében, amelyet az osztrák örökös tartományok birodalmi gyűlése 1720-ban, a magyar országgyűlés pedig 1722-ben fogadott el.¹⁵

Mária Terézia és II. József uralkodása során a horvát rendek mozgásteret erősen csökkent. A sabor 1756-ban elvesztette a bán jelölésének a jogát, a horvát rendeknek el kellett fogadniuk 1755-ben az ideiglenes urbárium bevezetését. 1759-ben került sor a horvát megyék olyan módon történő átszervezésére, aminek eredményeként jelentősen csökkent a sabor hatalma a megyei igazgatásban, 1767-ben a Horvát Királyi Tanács megalapítására, 1776-ban Szeverin megye és a Fiumei kormányzóság létrehozására, 1779-ben Fiumének a Magyar Királyi Helytartótanács hatáskörébe kerülésére, 1785-ben pedig a megyei igazgatás megszüntetésére és a járások felállítására. A sabor 1770-ben a teljes adóigazgatást is elvesztette. Az önálló horvát-szlavón kincstárat megszüntették, az adóügyeket először a Horvát Királyi Tanács, azt követően pedig a Magyar Királyi Helytartótanács vette át, így ettől kezdve Horvát-

⁸ Gosztonyi Gergely: Horvát-Szlavónország helyzete a kiegyezések után. 7. p. In Jogtörténeti Szemle, 2014/3. sz., 7-12. p.

⁹ Heka 2014: 105. p.

¹⁰ Heka László: Az 1868. évi horvát-magyar kiegyezés a sajtó tükrében. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 1998, 54. évf. 9. szám, Szeged, 7. p.

¹¹ Molnár Antal: A katolikus egyház szerepe a horvát nemzetépítés 17. századi kezdeteiben. In Fodor Pál (szerk.): A horvát-magyar együttélés fordulópontjai, intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Horvát Történettudományi Intézet 2015, 607. p.

¹² Molnár: i. m. 608-609. p.

¹³ Heka László: A horvátok és az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 2004, 66. évf. 10. szám, Szeged, 2004., 3. p.

¹⁴ Kukuljević, Ivan: Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. II. köt 105-107. p. idézi: Heka László: A magyar-horvát államközösség alkotmány- és jogtörténete. Bába Kiadó, Szeged, 2004, 72. p.

¹⁵ Heka 2004b: 72-73. p.

Szlavónország pénzügyileg teljes mértékben a királyi kincstárnoktól függött. Horvát-Szlavónország 1790-re elvesztette az öt korábban megillető magas szintű igazgatási és belpolitikai autonómiát, valamint a pénzügyi önállóságát is, ami közvetlenül magával hozta a kontribúció többszörös növekedését is.¹⁶ A horvát rendek egy kiutat láttak a helyzetből: szövetkezni azokkal a magyar rendekkel, akiket a felvilágosult abszolutizmus hasonlóan negatívan érintett.

III. Az 1790-91. évi országgyűlés

Bár viták a horvát és a magyar fél között már a 18. század elején is voltak, ezeket sikeresen elfedte a horvát és a magyar rendek Mária Terézia és II. József abszolutista politikájával való szembenállása, a közjogi viták időszaka csak II. József halála után, az 1790-91. évi magyar országgyűléssel kezdődött. A horvát-szlavón sabor magyar országgyűlést megelőző, 1790. évi ülésére még távolról sem volt jellemző a magyarellenes hangulat. A horvát rendek véleménye az volt, hogy a bánok elsődleges feladatává a királyi döntések végrehajtása vált és ezért a jogaik védelmének és a mindenkori uralkodó abszolutisztikus hatalomgyakorlása megelőzésének a biztosítékát a Szent Korona országai összes rendjének szövetségében látták. Ez álláspont a sabor ülésén is érvényre jutott.¹⁷ A sabor úgy döntött, hogy Magyarország és Horvát-Szlavónország közös kormányzat alatt kell, hogy álljon, amelynek ügyelnie kell arra, hogy a két ország alkotmánya és törvényei sértetlenek maradjanak. Ennek a helyzetnek viszont csak ideiglenesen kell fennállnia, addig, amíg az Oszmán Birodalom és a Velencei Köztársaság által elfoglalt horvát, szlavón és dalmát területek – beleértve a mai Bosznia-Hercegovina nyugati részét is – nem kerülnek vissza a Háromegegy Királysághoz. Amíg ez be nem következik, a hat horvát-szlavón megye elfogadja a Magyar Királyi Helytartótanács fennhatóságát és aláveti magát a közös ügyekben a többség akaratának, ha ez az akarat Horvát-Szlavónország érdekeit nem sérti.¹⁸ A sabor, okulva a kontribúció jelentős növekedéséből és az önálló adóigazgatás elvesztéséből, az éves kontribúció maximális mértékének meghatározására vonatkozó döntési jogát is átengedte a magyar országgyűlésnek.¹⁹ A követutasítás foglalkozott a protestáns kérdéssel is, annak tekintetében a követeknek ragaszkodniuk kellett a régi horvát törvényekhez, amelyek a protestánsok számára tiltották a hivatalviselést és a földek birtoklását.²⁰

Ezzel a programmal utaztak a horvát követek a Budára összehívott országgyűlésre, ahol igen szívélyes fogadtatásban részesültek. A „testvérként” ünnepelt horvát követeket éppen ezért igazán meglepték az elkövetkező napok történései. Az alsótábla már a második ülésnapon határozatot hozott arról, hogy tárgyalásait magyarul folytatja, magyarul vezeti az országgyűlési naplót és magyarul küldi az üzeneteit a felsőtáblához.²¹ Egy szeptemberi törvénytervezet a nyelv ügyében pedig még tovább ment, a magyar rendek azt is törvénybe iktatták volna, hogy a kormányzások és a törvényhatóságok ügyintézési nyelve a magyar legyen.²² A határozatra és a törvényjavaslatra az alsótábla két horvát követe ellenségesen reagált, mivel abban a Háromegegy Királyság Magyarországnak való alárendeltségét látták, miközben a horvátoknak a

¹⁶ Horbec, Ivana: A felvilágosult abszolutizmus és a báni méltóság. In Fodor Pál (szerk.): A horvát-magyar együttélés fordulópontjai, intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra, Budapest, 2015, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Horvát Történettudományi Intézet, 172-173. p.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Heka 2004b: 91-92. p.

¹⁹ Horbec: i.m. 173. p.

²⁰ Heka 2004b: 92. p.

²¹ Uo.

²² Sokcsevits Dénes: Horvátország a 7. századtól napjainkig. Mundus Novus Könyvek, Budapest, 2011, 250. p.

*Pacta Conventára*²³, Könyves Kámánnak a horvát nemességgel kötött állítólagos szerződésére, mint egyfajta társadalmi szerződésre épülő felfogása szerint ők és Magyarország „a Szent Korona egyenjogú tagjai, szövetséges királyságok (socia regna), míg a közös ügyeket közös megegyezéssel és királyi szentesítéssel, rendezik el.”²⁴ Franjo Bedeković alsótáblai követ a következőképpen fogalmazott: „...a magyar nyelvet nem vehetik be azért, mert szinte oly radicalis nemzet a horvát, mint a magyar s nagy gyalázat volna az, hogy idővel elvesztvén a nyelvét, megszűnne különös nemzet lenni, s a magyarnak lenne szolgájává.”²⁵ A magyar nyelv bevezetése ellen Erdődy János horvát-szlavón bán is felszólalt, szintén amiatt, mert abban a Háromegy Királyság közjogi sérelmét látta. A hagyomány szerint a nyelvviata során hangzott el Erdődynek a horvát köztudatban szállóigévé vált és a horvát szépirodalomban is felbukkanó kijelentése: „regnum regno non praescribit leges” ami annyit tesz, hogy „egyik királyság a másiknak nem szabhat meg törvényt.”²⁶ A zágrábi püspök, Maksimilijan Vrhovec pedig úgy érvelt, hogy a magyar nyelv bevezetése meggátolná a magyarul nem tudó horvát nemeseket a hivatalviselésben.²⁷

A nyelvkérdést szabályozó, végleges, az uralkodó által szentesített 1790/91. évi XVI. tc. kimondta, hogy „Ő szent felsége biztosítja a karokat és rendeket, hogy bármiféle ügyekre nézve idegen nyelv nem fog használatni; hogy pedig a magyar hazai nyelv jobban terjedjen és csinosodjék, a gymnásiumokon, akadémiákon és a magyar egyetemen a magyar nyelv- és írástan számára külön tanár fog beállíttatni, hogy azok, a kik e nyelvet nem tudják s meg akarják tanulni, vagy a kik azt már tudják, magukat tökéletesíteni kívánják benne, alkalmat nyerjenek bármelyik irányban kívánságuk teljesedésére; a kormányzékeni ügyek pedig most még latin nyelven lesznek tárgyalandók.”²⁸ A törvénycikk tehát nem teszi még hivatalos nyelvvé a magyart, csak az idegen nyelveket (a gyakorlatban a németet) zárja ki onnan azzal, hogy a latint egyelőre még megtartja hivatalos nyelvként, illetve rendelkezéseket tartalmaz a magyar nyelv fakultatív oktatásához szükséges feltételek megteremtéséről. Ezen rendelkezéseket a horvátok is elfogadták és a sabor még 1791-ben határozatot hozott a magyar nyelv Háromegy Királyságban történő fakultatív oktatásának megteremtéséről.²⁹

Szintén a „regnum regno non praescribit leges” elve alapján tiltakoztak a horvát követek az ellen is, hogy a protestánsok hivatalviselését engedélyező magyar törvény a Háromegy Királyság területén is hatályba lépjen.³⁰ A protestáns kérdésben a magyar rendek álláspontja sem volt egységes, mivel az alsótábla két dunai kerülete ragaszkodott a katolikusok előjogaihoz, így a bevett protestáns vallások teljes egyenjogúsítása végül Magyarországon sem történt meg.³¹

Az 1790/91. évi XXVI. tc. szerint a bevett protestáns vallások (a törvénycikk szóhasználatában az ágostai és a helvét, azaz az evangélikus és a református vallás) széles körben gyakorolhatók lettek, de a protestánsok nem lettek egyenlők a katolikusokkal. A törvénycikk garantálta a protestánsok számára a szabad nyilvános vallásgyakorlatot, a templom- és az iskolahasználatot. Nem kellett a katolikusok részére stólat sem fizetniük és a hivatali kinevezések esetében nem lehetett előnyben részesíteni a katolikusokat. A protestánsok

²³ A *Pacta Conventáról* lásd részletesen: Szeberényi Gábor: A *Pacta Conventa* és a középkori horvát nemesi társadalom: historiográfiai áttekintés. In *Középkortörténeti tanulmányok* 5, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2007, 165-179. p.

²⁴ Heka 2004b: 92. p.

²⁵ Sokcsevits: i.m. 250. p.

²⁶ Uo.

²⁷ Heka 2004b: 93. p.

²⁸ 1790/91. évi XVI. törvénycikk, hogy a nyilvános ügyek intézésére idegen nyelv ne használtassék, a magyar nyelv pedig megtartassék. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/79000016.TV/ts/10000101/> (2025. december 9.)

²⁹ Heka 2004b: 97. p.

³⁰ Sokcsevits: i.m. 250. p.

³¹ Heka 2004b, 93. p.

viszont nem végezhetek térítómunkát, a protestáns vallások akármelyikére való áttérést be kellett jelenteni az uralkodónak és a vegyes vallású házasságokból születendő gyermekek vallására vonatkozóan is a katolikusokra kedvező rendelkezéseket hoztak. A törvénycikkben foglalt jogokat viszont a jogszabály 14. pontja értelmében csak Magyarország határain belül élvezték a protestánsok, a Háromegegy Királyság vonatkozásában továbbra is érvényesült a protestánsok birtokjogára és hivatalviselésére vonatkozó tilalom. Azt is megállapítja a törvénycikk, hogy a protestánsoknak joga van „visszakövetelniök ősi ingatlan jószágait, melyekre ha valamely birtokjogot nyernek, Ő felsége föntartja magának kártalanításukról gondoskodni; azonkívül azon Alsó-Szlavóniában fekvő, részint ágostai, részint helvét hitvallást követő néhány falu ezentul is nemcsak hogy semmiképen ne háborgattassék, hanem szabad vallásgyakorlatukban oly módon, a mint jelenleg élnek, továbbra is meghagyassanak; végül kereskedés vagy gyáripar végett szabad legyen mind a két hitvallásu evangélikusoknak bérleti jogon, de minden akár nemesi, akár polgári telek tulajdona nélkül, ugyanott lakniok.”³²

A protestáns kérdés országgyűlési vitája során a protestáns vallású követek felhozták azt is, hogy a protestánsok jogait csorbító 1741. évi horvát törvény álláspontjuk nem vonatkozik Szlavónia egyes részeire (Pozsega, Verőce és Szerém megyékre), mivel azok régi magyar megyék voltak. Így a vallásügyből egy újabb, a következő évtizedeket végig kísérő, ezúttal területi jellegű vita alakult ki a horvát és a magyar rendek között Alsó-Szlavónia hovatarozásáról.³³

Alsó-Szlavónia a 18. század során felemás államjogi helyzetbe került, felette egyfajta kettős, horvát-magyar szuverenitás érvényesült. A három megye a horvát-szlavón saborra és a magyar országgyűlésre is küldött követeket. Igazságszolgáltatási ügyekben a horvát kerületi ítélőszék és a báni tábla alá tartozott, de (egy 1767 és 1779 közötti időszakot leszámítva) adóügyeit a magyar kamara intézte és adóját a magyar országgyűlés ajánlotta meg. Az alsó-szlavóniai megyék felemás jogállása az 1790-1791. évi országgyűlést követően is fennmaradt.³⁴

Az eredeti horvát kéréseknek megfelelően jött létre a magyar királyi helytartótanács hatáskörének Dalmát-, Horvát és Szlavónországokra kiterjesztéséről szóló 1790/91. évi LVIII. tc., mely kimondja, hogy a Horvát-Szlavónországban „felállított királyi tanács már különben is eltöröltetvén s mivel azonközben ez országok vármegyéi minden politikai utasítást a magyar királyi helytartótanácsból kaptak: azért Ő szent felsége kegyelmes jóváhagyásával határozatit, hogy ezeket az előbb említett királyságok vármegyéi továbbra is az imént nevezett magyar királyi helytartótanácsból kapják, valamint hogy ugyanezen tanács kebelében s alantás hivatalnoki állományában azon országokból való egyének igazságos arányban alkalmaztassanak. Továbbá azon országok bánjának, midőn ott megjelenhet, méltóságát megillető ülési és szavazati jog adassék; azon országokat különlegesen illető tartományi ügyeik ezentul is az előleges királyi jóváhagyással tartandó általános gyűléseiken tárgyalatván.”³⁵ Az 1790/91. évi LIX. t.c. pedig arról rendelkezik, hogy „Ő szent felsége kegyes jóváhagyásának hozzájárulásával az is végeztetett, hogy ezentul Horvátország és a felső-szlavonországi három vármegyének, ugymint Zágráb, Kőrös és Varasd vármegyéknek adója mindenkor a magyar országgyűlésen, de Magyarország adójától elkülönítve tárgyalatassék, és ezentul a magyar országgyűlésen kívül ne lehessen azt szaporítani.”³⁶ A törvénycikk a Háromegegy Királyság

³² 1790/91. évi XXVI. törvénycikk a vallás ügyéről. Idézi: Heka 2004b: 95. p.

³³ Heka 2004b: 93. p.

³⁴ Sokcsevits: i.m. 251-252. p.

³⁵ 1790/91. évi LVIII. törvénycikk a magyar királyi helytartó-tanács hatáskörének Dalmát-, Horvát és Szlavonországokra kiterjesztéséről. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/79000058.TV/> (2025. december 9.)

³⁶ 1790/91. évi LIX. törvénycikk Horvátországnak és a felső szlavonországi három vármegyének adóügyét a magyar országgyűlésen kell tárgyalni. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/79000059.TV/> (2025. december 9.)

féladófizetési jogának kérdését³⁷ függőben hagyta, az arról szóló korábbi jogszabályokat nem törölte el, de nem is erősítette meg.³⁸

Az 1790-91. évi országgyűléssel új időszámítás kezdődött a horvát-magyar államközösség történetében. A bán és a sabor ezt követően gyakorlatilag a Magyar Királyi Helytartótanács végrehajtó szervévé vált. A sabor ezt követően már csak a magyar országgyűlés összehívását megelőzően és azt követően gyűlt össze, főként azért, hogy az országgyűlésre megválassza a követeket és megfogalmazza a követutasítást, illetve az országgyűlést követően azért, hogy elfogadja a követek beszámolóját és kihirdesse az új törvényeket.³⁹

IV. A horvát-magyar közjogi viták a 19. század első felében

A 19. század elejének országgyűlésein a nyelvi vitákban a horvátok fokozatosan pozíciókat veszítettek a magyar követekkel szemben, de ezt ellensúlyozta az, hogy a bécsi udvar is igen kevés engedményt tett a magyar nyelv ügyében. A sabor 1805-ben határozatot hozott arról, hogy Horvát-Szlavónországban a latin maradjon a hivatalos nyelv, azonban ezzel együtt a magyar fél felé gyakorolt gesztusként lehetővé tette, hogy a magyar nyelv választható tantárgy legyen a horvát gimnáziumokban.⁴⁰ A nézeteltérés a nyelv kérdése mellett egyre komolyabbá vált a protestáns vallás, illetve Fiume és Alsó-Szlavónia hovatartozásának ügyében is. A magyar nemzetépítés kezdetei és a magyar nemzeti állam megeremtésének igénye a horvátoknál azt a benyomást keltette, hogy annak eredményeként a horvát állam teljesen be fog olvadni Magyarországba.⁴¹

Az 1807-es országgyűlés egy újabb területi vitát hozott magával, ezúttal Fiume helyzete vált vitássá. Az 1807. évi IV. törvénycikkkel az országgyűlés a mindenkori fiumei kormányzót a magyar főrendiház tagjává tette, a város követeinek az alsótáblán két helyet biztosított, valamint megerősítette Fiume Magyarországhoz tartozását azzal, hogy kimondta, hogy „Fiume városa és kikötője, melyet Mária Terézia felséges császárné és királynő külön oklevelével már az országba bekebelezett, a jelen törvénycikkely által az országhoz tartozónak nyilvánítatik.”⁴² Erre válaszul a sabor meghozta az 1808. évi VIII. törvénycikket, melyben kimondta, hogy Fiume a Háromegy Királyság része és egyúttal meghívta a város követeit a saborba. Az udvar a vitában a magyarok oldalára állt, I. Ferenc 8751. sz. leiratában akképpen foglalt állást, hogy „Fiume városa és kikötője az 1807. évi 4-ik törvénycikk szerint a Theresianum diplomára való hivatkozással Magyarországra van bekebelezve s egyszersmind ezen ország és kapcsolt részeinek statusaihoz sorolva.”⁴³ Az uralkodó nem szentesítette a sabor törvénycikkét, viszont nem zárta ki annak lehetőségét, hogy – az 1807. évi IV tc. alapján – Fiume követeket küldjön a saborba is.⁴⁴

Az 1832-36. évi pozsonyi reformországgyűlésen már folyamatosan napirenden volt a magyar nyelv ügye. Eddigre már a latin nyelvhez rendi okokból erősen ragaszkodó konzervatív

³⁷ Mely alapján, Deák Ferenc évtizedekkel későbbi pikírt megjegyzése szerint így teljes Horvát-Szlavónországnak kevesebb adót kellett volna fizetnie, mint Zala vármegyének (Varga Szabolcs – Sokcsévits Dénes: A horvát sabor története. Országház Könyvkiadó, Budapest, 2022, 311. p.)

³⁸ Heka 2004b: 96. p.

³⁹ Heka: 2004b: 97. p.

⁴⁰ Varga– Sokcsévits: i.m. 314. p.

⁴¹ Heka 2004a: 3. p.

⁴² 1807. évi IV. törvénycikk Fiume város és kikötő becikkelyeztetik; a fiumei kormányzónak a főrendek tábláján, Fiume város követeinek pedig a kk. és rr. tábláján ülés- és szavazatjog adatik <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/80700004.TV/ts/10000101/> (2025 december 9.)

⁴³ Juhász Imre: Fiume közjogi helyzete a Magyar Királyságon belül 1776–1918. 50. p. In Pro Minoritate, 2022. ősz, 41-62. p.

⁴⁴ Uo.

horvát nemesség is szembe került a liberális magyar nemességgel és gyakorlatilag az egész alsótáblával. Szlavónia hovatarozása ügyében is egyre indulatosabbak lettek a viták, miután a fejlődő magyar történettudomány megcáfolta a horvát fél arra vonatkozó állításait, hogy a mohácsi csatát megelőzően a horvát állam birtokolta a területet. Az 1839-40. évi országgyűlésen az ellentétek még mélyebbé váltak, mivel a Bécs által támogatott horvát követelések a magyar nyelv hivatalossá tételét már Magyarországon is gátolták. A nyelvi viták ellenére a konzervatív horvát nemesség azonban még nem szánta rá magát a horvát nyelv hivatalossá tételére. A sabor csak 1840-ben hozta meg az első, horvát nyelvről szóló határozatát, amelyben a királytól azt kérte, hogy engedélyezze a zágrábi akadémián egy önálló horvát nyelvi tanszék felállítását és az ország gimnáziumaiban a horvát nyelv kötelező oktatását. A sabor első horvát nyelvű beszéde is csak viszonylag későn, 1843-ban hangzott el.⁴⁵

Az 1843-44. évi pozsonyi országgyűlésen a magyar nemzeti mozgalom sikerre vitte a magyar nyelv ügyét. A magyar nyelvről és nemzetiségről szóló 1844. évi II. törvénycikk Magyarországon a magyart tette a hivatalos nyelvvé. A törvénycikk rendelkezései többségének hatálya csak Magyarország területére terjedt ki, de Horvát-Szlavónországra vonatkozóan is tartalmazott rendelkezéseket. A jogszabály értelmében a magyar lett az országgyűlés, az országgyűlés és az uralkodó közötti kommunikáció, a Kancellária, a Helytartótanács, valamint a Magyar Királyság területén az ítélkezés és a közoktatás⁴⁶ nyelve. Az országgyűlések tekintetében a horvát fél annyi engedményt kapott, hogy a horvát követek, „ha a magyar nyelvben jártasok nem lennének, a közelebbi 6 évek alatt tartandó országgyűléseken szavazataikat latin nyelven is kijelenthessék.” Valamint a jogszabály azt is kimondja, hogy „a kapcsolt Részekbeli [horvát-szlavónországi] törvényhatóságok a magyarországi hatóságoknak magyar, - ezek pedig a kapcsolt Részekbeli törvényhatóságoknak latin nyelven irt leveleiket is fogadják el; tárgyalják, és azokat illő válasszal lássák el.” Továbbá, bár a törvénycikk értelmében Horvát-Szlavónországban továbbra sem vált a közoktatás nyelvvé a magyar, de a horvát közép- és felsőfokú oktatási intézményekben a magyar nyelv kötelezően oktatandó tárggyá vált.⁴⁷ Bár a törvény Horvát-Szlavónországra vonatkozó részeit nem szentesítette az uralkodó, a horvát-magyar viszony így is tovább romlott.⁴⁸

1847-ben az utolsó rendi sabor határozatot hozott arról, hogy Horvát-Szlavónország közigazgatásának, valamint közoktatásának nyelve a horvát.⁴⁹ Az 1847-48. évi országgyűlésen még részt vettek a horvát követek, azonban 1848, mint szinte mindenben, a horvát-magyar viszonyban is gyökeres változásokat hozott. Március 23-án a forradalmi magyar kormány megkerülésével az illírekhez húzó, de megkérdőjelezhetetlenül udvarhű Josip Jelačić-ot nevezték ki az 1845 óta betöltetlen horvát báni pozícióba.⁵⁰ Jelačić bán az április 19-én a hatóságoknak küldött körlevelében elrendelte, hogy azok a sabor összehívásáig csak a bántól fogadhatnak el parancsot, ezzel *de facto* elszakítva a Hárommegy Királyságot Magyarországtól⁵¹, majd 1848. szeptember 11-én Jelačić csapatai átlépték a Drávát, ezzel új fejezetet kezdve a horvát-magyar államközösség történetében.

V. Záró megjegyzések

⁴⁵ Sokcsevits: i.m. 317-318. p.

⁴⁶ Ez utóbbit végül csak a közép- és felső iskolákban hajtották végre (Romsics Ignác: Magyarország története. Budapest, 2010, Akadémiai Kiadó, https://mersz.hu/hivatkozas/moto_sec2_5_1_13 (2025. december 9))

⁴⁷ 1844. évi II. törvénycikk a magyar nyelv és nemzetiségről. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/84400002.TV/ts/10000101/> (2025. december 9.)

⁴⁸ Sokcsevits: i.m. 322. p.

⁴⁹ Varga – Sokcsevits: i.m. 332. p.

⁵⁰ Heka 2004a, 13-14. p.

⁵¹ Heka 2004a, 19. p.

Az 1848-49-es harcokat követően több, mint egy évtizedre minimálisra csökkentek a horvát-magyar kapcsolatok. A két fél csupán az 1850-es évek végén kezdett el újra közeledni egymáshoz, miután mindkét fél felismerte, hogy az abszolutizmus igájának lerázásához szükséges a horvát-magyar viszony rendezése. Ezen tárgyalások eredménye lett az 1868-as horvát-magyar kiegyezés, ami – az egészen az államközösség 1918-as megszűnéséig csupán provizórikus jelleggel szabályozott Fiumét leszámítva – az 1790-1848 között felmerült közjogi viták legnagyobb részét rendezte.

Irodalomjegyzék

Čepulo, Dalibor: Autonomy, dependence and modern reforms in Croatia-Slavonia 1848-1918, In Separation of powers and Parliamentarism, the past and the present, law, doctrine, practice, Sejm Publishing Office, Warsaw, 2007.

Gosztonyi Gergely: Horvát-Szlavónország helyzete a kiegyezések után. In Jogtörténeti Szemle, 2014/3. szám, 7-12. p.

Heka László: Az 1868. évi horvát-magyar kiegyezés a sajtó tükrében. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 1998, 54. évf. 9. szám, Szeged.

Heka László: A horvátok és az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 2004, 66. évf. 10. szám, Szeged.

Heka László: A magyar-horvát államközösség alkotmány- és jogtörténete. Bába Kiadó, Szeged, 2004

Heka László: Horvátország parlamentarizmusa a kezdetektől napjainkig. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 2014, 4. évf. 1. szám, Szeged.

Horbec, Ivana: A felvilágosult abszolutizmus és a báni méltóság. In Fodor Pál (szerk.): A horvát-magyar együttélés fordulópontjai, intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra, Budapest, 2015, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Horvát Történettudományi Intézet.

Juhász Imre: Fiume közjogi helyzete a Magyar Királyságon belül 1776–1918. In Pro Minoritate, 2022. ősz, 41-62. p.

Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Molnár Antal: A katolikus egyház szerepe a horvát nemzetépítés 17. századi kezdeteiben. In Fodor Pál (szerk.): A horvát-magyar együttélés fordulópontjai, intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Horvát Történettudományi Intézet, 2015.

Romsics Ignác: Magyarország története. Budapest, 2010, Akadémiai Kiadó, https://mersz.hu/hivatkozas/moto_sec2_5_1_13 (2025. december 9.)

Sokcsevits Dénes: Horvátország a 7. századtól napjainkig. Mundus Novus Könyvek, Budapest, 2011

Szeberényi Gábor: A Pacta Conventa és a középkori horvát nemesi társadalom: historiográfiai áttekintés. In Középkortörténeti tanulmányok 5, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2007, 165-179. p.

Varga Szabolcs – Soksevits Dénes: A horvát szabor története. Országház Könyvkiadó, Budapest, 2022.